

COVENANT & CONVERSATION

RABİ LORD JONATHAN SACKS ל"ט זצ"ל İLE
LİDERLİK KONULU DERSLER

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için **The Maurice Wohl Charitable Foundation**'a teşekkürlerimizle

Liderliğin Kontrpuanı

Tetsave 5781

Liderliğe dair anlayışımıza Yahudiliğin yaptığı en önemli katkılardan biri, on sekizinci yüzyılda Montesquieu'nun "kuvvetler ayrılığı" olarak adlandırdığı¹ kavramda eskiden beri ısrar ediyor olmasıdır. Ne yetki ne de iktidar tek bir şahıs veya mevkide yer alacaktı. Bunun yerine liderlik, farklı rol türleri arasında bölünmüştü.

"Kilise ile devletin ayrılması" olgusunu binlerce yıl önceden sezerek yapılan kilit niteliğindeki ayrımlardan biri, bir tarafta Kral, yani devletin başı ile, diğer tarafta en üst düzeyli dini mevki olan Koen Gadol (Yüksek Rahip) arasındaydı.

Bu devrimsel nitelikteydi. Mezopotamya şehir devletlerinin kralları ve Mısır Firavunları ya yarı-ilahlar olarak ya da ilahlarla halk arasındaki baş araçlar olarak kabul edilirdi. Yüksek dini bayramlarda törenleri yönetirlerdi. Göklerin yeryüzündeki temsilcileri olarak görülürlerdi.

Yahudilikte ise, çarpıcı bir tezatla, monarşinin dini işlevi pek azdı veya hiç yoktu (Bunun tek istisnası, yedi yılda bir gerçekleştirilen ve "akel" adı verilen bir törende, Kralın, antlaşma kitabını halka okumasıydı). Gerçekten de, Hahamlarımızın Haşmonay hanedanına mensup Krallara yönelik başlıca itirazları, bu kralların söz konusu antik kuralı bozmuş, hatta bazılarının kendilerini aynı zamanda Koen Gadol da ilan etmiş olmalarıydı. Talmud bu itirazı kaydeder: "Krallık tacı sizin için yeterli olsun. Koenlik tacını Aaron'un oğullarına bırakın." (Kiduşin 66a). Bu prensibin etkisi, *iktidarın laikleştirilmesi* olmuştur.²

Bir esas olarak bundan aşağı kalmayacak bir başka konu da, dini liderliğin ta kendisinin bile iki farklı işleve bölünmüş olmasıydı: Peygamberin işlevi ve Koen'in işlevi. Bu konu, Peygamberin rolünü dışarıda bırakarak özellikle Koen'in rolüne odaklanan bu haftaki *peraşamızda* dramatize edilmiştir. Tetsave, Şemot kitabının başından beri, Moşe'nin isminin geçmediği ilk *peraşadır*. Peygamberselliğe hiç yer vermeyen, münhasıran Koenliğe özgü bir *peraşadır* Tetsave.

¹ Charles-Louis Montesquieu, *The Spirit of Laws* [Kanunların Ruhu Üzerine] (Encyclopaedia Britannica, 1952).

² Yahudilikte, iktidar, Tanrı'nın elinde tuttuğu iktidar haricinde, kutsal değildir.

Her ne kadar bazı Peygamberler, en ünlüleri Yehezkel olmak üzere, aynı zamanda Koen idiyse de, esas olarak Koenler ve Peygamberler rolleri açısından çok farklıydı. Başlıca ayrımlar şöyleydi:

1. Koen'in rolü hanedandan gelirken, Peygamberinki karizmatik nitelikteydi. Koenler, Aaron'un oğullarıydı. Bu role doğuştan sahiplerdi. Buna karşılık ebeveynliğin bir Peygamberin rolünde hiçbir payı yoktu. Moşe'nin kendi çocukları Peygamber değillerdi.
2. Koen, görev giysileri giyerdi. Bir Peygamber içinse resmi hiçbir üniforma yoktu.
3. Koenlik münhasıran erkeklere aitti; peygamberlik ise öyle değildi. Talmud, Peygamber olan yedi kadın listelemektedir: Sara, Miryam, Devora, Hanna, Avigayil, Hulda ve Ester.
4. Koen'in rolü zamanla değişikliğe uğramazdı. Yıldan yıla hiç değişmeyen kesin bir yıllık *korban* programı vardı. Bunun aksine, Peygamber, Tanrı kendisine açıklayana kadar görevinin ne olduğunu bilemezdi. Peygamberlik hiçbir zaman rutin bir mesele değildi.
5. Bunun bir sonucu olarak, Peygamber ve Koen'in farklı zaman kavramları vardı. Koen için zaman, Eflatun'un "ebediyetin hareketli bir görüntüsü"³ diye tanımladığı kavramdı; daimi bir tekrar ve yineleme meselesiydi. Peygamber ise tarihi zamanda yaşardı. Bugünü ile dünü aynı değildi ve aynı şekilde yarını da farklı olurdu. Bunu şöyle de ifade edebiliriz: Koen, Tanrı'nın sözünü *her zaman* duyardı. Peygamber ise Tanrı'nın sözünü *bu kez* duyardı.
6. Koen "kutsaldı" ve bu nedenle halktan ayrı bir konumdaydı. Yiyeceğini bir kutsiyet hali içinde yemek ve ölümlerle temastan uzak durmak durumundaydı. Bunun aksine, Peygamber çoğunlukla halkın içinde yaşar ve onların anladığı dilden konuşurdu. Peygamberler herhangi bir sosyal sınıftan gelebilirlerdi.
7. Koen için anahtar sözcükler, *taor*, *tame*, *kodeş* ve *hol* – "saf", "saf olmayan", "kutsal" ve "kutsal olmayan" – şeklindeydi. Peygamberler için anahtar sözcüklerse *tsedek*, *mişpat*, *hesed* ve *rahamim* – "dürüstlük", "adalet", "sevgi" ve "şefkat" – şeklindeydi. Bu, Peygamberlerin ahlaka önem verdikleri ve Koenlerinse vermedikleri anlamına geliyor değildi. "Akranını kendin gibi sev" gibi bazı kilit ahlaki prensipler, Tora'nın Koenlere özgü kısımlarından gelir. Daha ziyade, Koenler, bazen "mukaddes ontoloji"⁴ diye adlandırılan, gerçekliğin yapısına gömülü bir ahlaki düzene ait terimlerle konuşurlar. Peygamberler ise şeylerin veya hareketlerin kendilerine yönelik değil, insanlar veya sosyal sınıflar arasındaki ilişkilere odaklı düşünürler.
8. Peygamberin görevi, *sınırları korumaktır*. Koenliğe dair anahtar fiiller, *leavdil* ve *leorot*, yani bir şeyi diğerinden ayırt etmek ve uygun kuralları uygulamak şeklindedir. Koenler kanuni talimatlar verirler; Peygamberler ikazlarda bulunurlar.
9. Bir Koen'in rolünde kişisel hiçbir şey yoktur. Eğer bir Koen – hatta bir Koen Gadol bile – belirli bir ibadette görev yapamazsa, yerine başka biri konabilirdi.

³ Eflatun, *Timaeus* 37d.

⁴ Bu, anlaşılması nispeten zor fikir için bkz. Philip Rieff, *My Life Among the Deathworks* (Charlottesville, Va.: University of Virginia Press, 2006). Rieff, modernitenin alışılmadık ve aydınlatıcı bir eleştirmeniydi. Eserine bir giriş için, bkz. Antonius A.W. Zondervan, *Sociology and the Sacred: An Introduction to Philip Rieff's Theory of Culture* (Toronto, Ontario: University of Toronto Press, 2005).

Peygamberlikse esas olarak kişiseldi. Hahamlarımız “Aynı tarzda peygamberlik eden iki Peygamber olmamıştır” (Sanedrin 89a) demişlerdir. Oşea, Amos değildi. Yeşayau, Yirmeyau değildi. Her Peygamberin kendine özgü bir sesi vardı.

10. Koenler dini bir kurumu teşkil ediyordu. Peygamberlerse, en azından mesajları Tanah’ta ebedileştirilmiş olanlar, bir kurum değil, anti-kurumsaldı; iktidar sahiplerini eleştirirlerdi.

Koen ve Peygamberin rolleri zaman içinde değişiklik göstermiştir. Koenler her zaman Bet-Amikdaş’taki *korban* ibadetinde görev yaparlardı. Ama aynı zamanda birer Yargıçtılar. Tora, eğer bir dava yerel mahkemenin başa çıkamayacağı kadar zorsa, “O sırada görevde olan Koenlere – Levilere – ve yargıca gidin. Onlara sorun ve size hükmü onlar açıklayacaktır” (Devarim 17:9) demektedir. Moşe, Levi kabilesini “Senin hükümlerini Yaakov’a ve Tora’nı Yisrael’e öğretecekler” (Devarim 33:10) sözleriyle mübarek kılmakta ve onların bir öğretmenlik rolleri de olduğunu belirtmektedir.

II. Bet-Amikdaş döneminde yaşamış bir Peygamber olan Malahi şöyle der: “Çünkü bir Koen’in dudakları bilgiyi korumalıdır, zira o, Orduların Efendisi’nin elçisidir ve insanlar onun ağzından talimat aramalıdır” (Malahi 2:7). Koen, Yisrael’in mukaddes toplumsal düzeninin koruyucusuydu. Yine de, Tanah boyunca Koenliğin yozlaşmaya açık olduğu açıkça görülmektedir. Koenlerin rüşvet aldıkları zamanlar olduğu gibi, Yisrael’in inancından taviz vererek putperest uygulamalar gerçekleştirdikleri zamanlar da olmuştur. Bazen siyasete de karışmışlardır. Aralarından bazıları kendilerini elit tabaka olarak görmüş ve halkın genelinden ayrı durarak onları küçümser bir tavır takınmışlardır.

Bu gibi zamanlarda Peygamber, Tanrı’nın sesi ve toplumun vicdanı olarak, halka manevi ve ahlaki görevlerini hatırlatmış, onları geri dönüp *teşuva* yapmaya davet etmiştir. Halka, Tanrı’ya ve insan kardeşlerine yönelik görevlerini hatırlatmış ve bu çağrıya kulak vermemelerinin sonuçları hakkında onları uyarmıştır.

Koenlik, Helenistik dönemde, özellikle de MÖ ikinci asırdaki Selevki egemenliği altında yoğun bir şekilde politize edilmiş ve yozlaştırılmıştı. Yason ve Menelaus gibi Helenleşmiş Koen Gadollar, Bet-Amikdaş’ın içine putperest uygulamalar, hatta bir aşamada bir Zeus heykeli bile sokmuşlardı. Bu durum, Hanuka bayramında andığımız olaylara yol açan iç isyanı harekete geçirmişti.

Yine de, her ne kadar isyanı başlatan Matityau şahsen dürüst bir Koen idiyse de, yozlaşma daha sonraları Haşmonay Kralları altında tekrar ortaya çıkmıştı. Ölü Deniz Tomarları’ndan tanıdığımız Kumran tarikatı, Yerusalayim’deki Koenlik kurumunu özellikle eleştirmekteydi. Hahamların, kendi manevi geçmişlerini Koenlere değil Peygamberlere bağlamış olmaları çarpıcıdır (Avot 1:1).

Koanim, antik Yisrael için elzemdi. Dini yaşama, yapısını ve devamlılığını, ritüel ve rutinlerini, bayram ve kutlamalarını vermişlerdi. Görevleri, Yisrael’in, arasında Tanrı’nın bulunduğu kutsal bir halk olarak kalmasını temin etmektir. Ama Koenler bir kurumdu ve her kurum gibi, en iyi hallerinde ulusun en yüksek değerlerinin koruyucuları iken, en kötü hallerinde yozlaşmışlar, konumlarını güç için istismar etmişler ve kişisel çıkarlar uğruna iç siyasetle iştigal etmişlerdi. Kurumların, özellikle de üyeliği doğuştan gelen kurumların kaderidir bu.

Peygamberler işte bu nedenle elzemdir. Onlar, Tanrı'nın, iktidara hakikati söylemelerini emrettiği, dünyanın ilk sosyal eleştirmenleriydi. Bugün bile, iyi ya da kötü, dini kurumlar her zaman Yisrael'in Koenliğini andırırlar. Ama bu çağda Yisrael'in peygamberleri kimlerdir?

Tora'nın temel dersi, liderliğin hiçbir zaman tek bir sınıf veya role sınırlanamayacağıdır. Liderlik her zaman dağıtılmalı ve bölünmelidir. Antik Yisrael'de, Krallar iktidarla, Koenler kutsiyetle, Peygamberler de bir bütün olarak toplumun dürüstlük ve sadakatiyle ilgilenirdi. Yahudilikte liderlik, bir *işlev* olmaktan çok, her biri kendi perspektif ve sesine sahip olan farklı roller arasındaki bir *gerilim alanıdır*.

Yahudilikte liderlik bir *kontrpuandır*; “iki veya daha fazla melodi satırını, bir yandan kendi lineer bireyselliklerini koruyarak, armonik bir ilişki kuracakları şekilde birleştirme tekniği”⁵ olarak tanımlanan müzikal bir formdur. Yahudi liderliğine canlılığını vererek onu entropiden, zaman içinde enerji kaybından koruyan, bu dâhili karmaşıklığıdır.

Liderlik, öyle inanıyorum ki, her zaman böyle olmalıdır. **Her ekip, farklı rollere, kuvvetlere, mizaçlara ve perspektiflere sahip insanlardan oluşturulmalıdır. Eleştiriye her zaman açık ve grup düşüncesine karşı her zaman tetikte olmalıdır. Yahudiliğin görkemi, tek bir emredici Sesin yalnızca Göklerde var olduğu konusundaki ısrarıdır. Burada, aşağıdaki yeryüzünde, hiçbir birey liderlik monopolünü elinde tutamamalıdır.**

Perspektiflerin – Kral, Koen ve Peygamber – çatışmasından, herhangi bir birey veya rolün tek başına başarabileceğinden daha büyük bir sonuç çıkar.

ŞABAT SOFRASI
İÇİN SORULAR

1. Bu üç farklı liderlik rolünün tesisinde bu kadar devrimsel olan nedir?
2. Koen ve Peygamber arasındaki 10 ayrımdan hangisi aralarındaki farkı daha keskin bir şekilde ortaya koymaktadır?
3. Acaba bu yazıda ortaya atılan soruya siz nasıl cevap verirdiniz: Bu çağda Yisrael'in peygamberleri kimlerdir?

⁵ *American Heritage Dictionary*, 5. baskı, “Counterpoint” (Boston: Houghton Mifflin, 2011).